

УДК 349.4

У збірнику представлено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Еволюція правового регулювання аграрних, земельних та екологічних відносин», присвяченої 90-річчю професора Н. І. Титової, проведеної 18 листопада 2016 року у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Також уміщено вибрані праці д.ю.н., професора Н. І. Титової, які впорядковані Я.З. Гаєцькою-Колотило.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

Редакційна колегія:

- проф.Пилипенко П.Д.;
- к.ю.н. Барабаш Н.П.;
- доц. Ващишин М.Я.;
- доц. Гаєцька-Колотило Я.З.

Актуальні проблеми соціального права. Еволюція правового регулювання аграрних, земельних та екологічних відносин. Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Львів, 18 листопада 2016 р.). за заг. ред. П. Д. Пилипенка – Львів, 2016. – с. 314

УДК 349.4

© Колектив авторів, 2016
© Львівський національний університет імені Івана Франка; 2016
© Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України; 2016
© Український центр соціально-правових досліджень, 2016

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ПРИ ГЕОЛОГІЧНОМУ ВИВЧЕННІ НАДР

Шульга Михайло Васильович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Геологічне вивчення надр, включаючи їх дослідно-промислову розробку, вважається одним із основних видів права надрокористування. Воно визначається законом як спеціальні роботи і дослідження, спрямовані на одержання інформації про надра з метою задоволення потреб суспільства.

Здійснення цього виду надрокористування, яке має за мету задоволення публічних інтересів, потребує вирішення низки питань щодо надання та використання відповідної земельної ділянки для проведення спеціальних робіт, до складу яких закон відносить геологознімальні, пошукові, геодезичні та інші розвідувальні роботи.

За радянських часів традиційно для потреб геологічного вивчення надр спеціалізованим підприємствам, організаціям та установам на підставі спеціальних дозволів дозволялось тимчасово займати земельні ділянки з метою доступу до місця проведення розвідувальних робіт та розташування необхідних споруд і обладнання. В умовах панування виключної державної власності на землю такий підхід був виправданим. Обмеження прав землекористувачів в цьому випадку зумовлювалося задоволенням державних потреб – необхідністю розвідки корисних копалин.

Земельний кодекс України (1970 р.) закріплював право підприємств, організацій та установ на проведення розвідувальних робіт на всіх землях без вилучення

земельних ділянок у землекористувачів. Він передбачав, що дозвіл на тимчасове зайняття земельної ділянки для проведення розвідувальних робіт надавався облвиконкомом. Цей орган одночасно вирішував питання і про строк, на який дозволялося зайняти земельну ділянку. Для отримання дозволу юридичні особи, на які законом покладалося здійснення цих робіт, мали подавати заяву та документи, що підтверджували необхідність проведення робіт, до рай (міськ) виконкому. Виконком після перевірки обґрунтованості заяви із своїм висновком направляв її до облвиконкому, який вирішував питання по суті, тобто надавав дозвіл на тимчасове зайняття земельної ділянки. Строки початку і місце проведення розвідувальних робіт погоджувалися із землекористувачами, а при недосягненні згоди визначалися районними чи міськими виконкомом (ст. 43 Земельного кодексу УРСР 1970 р.).

На підприємства, установи та організації, що проводили на тимчасово зайнятих земельних ділянках розвідувальні роботи, закон покладав обов'язок за свій рахунок приводити займані земельні ділянки у стан, придатний для використання їх за призначенням. Приведення земельних ділянок у придатний стан мало здійснюватися у ході робіт, а при неможливості цього – не пізніше як у місячний строк після завершення робіт, включаючи період промерзання ґрунту.

Земельний кодекс УРСР (1990 р.), зберігаючи правонаступність, дозволяв проводити розвідувальні роботи на всіх землях, незалежно від їх цільового призначення, та одночасно встановлював, що дозвіл на проведення розвідувальних робіт на землях заповідників, національних, дендрологічних, ботанічних, меморіальних парків, поховань і археологічних пам'яток видавався лише у виняткових випадках. Окрім того згідно з цим кодексом дозвіл на проведення розвідувальних робіт могли видавати обласні, Київська і Севастопольська міські ради на строк не більше одного року за погодженням із землеволодільцями і землекористувачами (ст. 25 Земельного кодексу 1990 р.). Очевидно, що таке погодження здійснювалося при видачі дозволу. Але залишалося відкритим питання про зміст погодження, оскільки ч. 4 ст. 25 було встановлено, що строки початку і місце проведення розвідувальних робіт погоджувалися з землеволодільцями і землекористувачами, а при недосягненні згоди визначалися районними або міськими радами.

Слід звернути увагу на те, що замість словосполучення «дозвіл на тимчасове зайняття земельної ділянки для проведення розвідувальних робіт» в Земельному кодексі УРСР 1990 р. було замінено словосполученням «дозвіл на проведення розвідувальних робіт». Таке «спрощення», яке здійснив законодавець, фактично внесло плутанину, бо спеціальний дозвіл на геологічне вивчення надр шляхом проведення розвідувальних робіт стосується виникнення права надрокористування. На відміну від цього дозвіл на тимчасове зайняття земельної ділянки стосується сфери землекористування.

Земельний кодекс України в редакції від 13 березня 1992 р. закріпив можливість підприємств, установ та організацій проводити розвідувальні роботи на підставі дозволу на проведення цих робіт та договору, що укладався з власником землі або землекористувачем (ст. 25). Дозвіл на проведення розвідувальних робіт згідно з цим кодексом видавався органами державної адміністрації району або виконавчим комітетом міської, в адміністративному підпорядкуванні якої є район, ради.

Новелами цього кодексу виступало те, що, по-перше, на підприємства, установи і організації, які проводили розвідувальні роботи, було покладено обов'язок відшкодовувати усі збитки, включаючи неoderжані доходи, а також передавати за актом

власникові землі або землекористувачу приведені за свій рахунок займані земельні ділянки у стан, придатний для використання їх за призначенням. По-друге, підприємства, установи і організації, що проводили розвідувальні роботи і повністю або частково обмежували використання земельних ділянок власниками землі або землекористувачами, були зобов'язані сплачувати земельний податок або орендну плату за весь час строку зайняття ділянок (ст. 26 Земельного кодексу України 1992 р.).

Суттєвих змін зазнав порядок використання земельних ділянок для проведення розвідувальних робіт, закріплений чинним Земельним кодексом України. Правова регламентація даного порядку обмежується єдиною статтею 97, яка має назву «Обов'язки підприємств, установ та організацій, що проводять розвідувальні роботи». Системний аналіз названої та інших статей Земельного кодексу України дає підстави виокремити позитивні моменти, які стосуються, наприклад, вирішення в судовому порядку спорів, що виникають при проведенні розвідувальних робіт. Наявність наведеної норми в чинному Земельному кодексі України дає підстави для висновку щодо гарантій земельних прав суб'єктів, на землях яких будуть проводитись розвідувальні роботи. При обмеженні цих прав їх носії можуть у судовому порядку вимагати їхнього відновлення.

Окремої уваги заслуговують положення щодо проведення розвідувальних робіт на землях заповідників, національних дендрологічних, ботанічних, меморіальних парків, поховань і археологічних пам'яток. Закон допускає проведення розвідувальних робіт в межах цих земель лише у виняткових випадках за рішенням Кабінету Міністрів України. Це свідчить про забезпечення підвищеної охорони названих земель.

Із змісту ст. 97 випливає, що розвідувальні роботи можуть проводитись на підставі угоди із власником землі або за погодженням із землекористувачем. Очевидно, що угода і погодження – речі не тотожні. Але ч. 2 ст. 97 встановлено, що строки і місце проведення розвідувальних робіт визначаються угодою сторін.

Доречно звернути увагу і на те, що замість словосполучення «земельна ділянка» законодавець у ст. 97 Земельного кодексу оперує словосполученням «місце проведення розвідувальних робіт». У цьому зв'язку видається доцільним використовувати загальноприйнятту термінологію та вживати в ст. 97 Земельного кодексу України словосполучення «земельна ділянка, в межах якої будуть проводитись розвідувальні роботи».

Певні сумніви виникають щодо визначення угодою сторін строків і місця проведення розвідувальних робіт, оскільки названі параметри містяться у спеціальному дозволі на проведення геологічного вивчення надр надрокористувач. Отже при укладенні угоди надрокористувач та власник земельної ділянки або землекористувач не можуть за своїм волевиявленням їх змінювати. Видається, що погодження строків і місця проведення розвідувальних робіт повинно здійснюватися попередньо, тобто до отримання спеціального дозволу на геологічне вивчення надр.

Оскільки для проведення розвідувальних робіт земельна ділянка не викуповується у власника і не вилучається у землекористувача, а використовується незалежно від їх цільового призначення, то можна припустити, що йдеться фактично про тимчасове зайняття земельної ділянки для здійснення надрокористування.

Залишається відкритим і питання щодо фактично безоплатного використання тимчасово зайнятих земельних ділянок. Оскільки проведення розвідувальних робіт повністю або частково зазвичай обмежують використання земельних ділянок їх влас-

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

71

никами або землекористувачами, було б доречним в законодавчому порядку встановити обов'язок щодо плати за використання тимчасово зайнятих земельних ділянок.